

Pražský lingvistický kroužek

- Založen **6. října 1926** (v pracovně č. anglisty V. Mathesia) a úředně zaregistrován v roce 1930.
- **Teze, 1929**

Skutečný průlom pro Kroužek znamenaly jeho *Teze* prezentované v roce 1929 na 1. mezinárodním sjezdu slavistů v Praze. *Teze* (1929) vyšly v nově založeném periodiku *Travaux du Cercle Linguistique de Prague*, jehož studie ve francouzštině, angličtině a němčině se obracely na mezinárodní odbornou veřejnost při konferencích a kongresech.

- **Úspěch u veřejnosti, 1932**

Kroužek na sebe upozornil v r. 1932 mj. vystoupením k otázkám jazykové kultury, v níž se vymezil vůči purismu v okruhu *Naší řeči* a na které pozitivně reagovala širší kulturní veřejnost,

- **Období, 1926 – dosud**

Léta 1925–1945 se považují za klasické období. Za 2. sv. války utlumena činnost, včetně zastavení vydávání SaS. V r. 1945 zemřel V. Mathesius atd. Koncem 40. let byla činnost Kroužku de facto zastavena, na počátku 50. let byl Kroužek de iure včleněn do Jazykovědného sdružení. Obnoven v roce 1990 Oldřichem Leškou. Dosud existující spolek českých a zahraničních lingvistů. Současní členové, např. Jana Hoffmannová, Václav Cvrček, František Čermák atd. – viz seznam členů – současných, čestných a zesnulých.

PLK začal vydávat lingvistický časopis *Slovo a slovesnost* (jako orgán PLK, 1935).

- **Zakládající skupina**

Češi **Vilém Mathesius**, Bohumil Trnka, **Bohuslav Havránek** a Jan Mukařovský; cizinci – Roman Jakobson, Nikolaj Sergejevič Trubeckoj a Sergej Karcevskij.

- **Metoda**

Reprezentuje český strukturalismus. Vzájemné vztahy složek. Místa jednotlivých prvků v rámci jazyka jako systému. Struktura, systém. Synchronní, nikoli diachronní zaměření.

Uplatnění **funkčně-strukturální metody** při výkladu systému a fungování jazyka. Tento přístup k výkladu jazyka byl nejprve rozvinut v oblasti fonologie a poté i v jiných oblastech.

- **Pojem funkce**

Dvojí pojetí funkce a funkcionalismu. V obou však šlo o funkci ve významu „úkol“:

jedno pojetí – filozoficko-teleologické se pojí s osobou **R. Jakobsona**,

druhé – sociologicko-pragmatické – se jménem **V. Mathesia**.

Funkce – v Pražské škole – označuje především „úkol“/účel, který jazykové prostředky s ohledem na lidské výrazové potřeby plní.

- Funkce jazyka (nebo řeči) můžeme sledovat dvojím způsobem

a) soubor jazykových prostředků (funkční styly);

b) jazyk jako celek = funkce jazyka spisovného – komunikativní vs. estetická funkce (básnického) jazyka.

Zpočátku představitelé Pražské školy rozlišovali vlivem ruského formalismu (G. O. Vinokur, 1923) dvě základní jazykové funkce, a to: 1. **komunikativní** a 2. **poetická/estetická** (resp. básnická).

Komunikativní funkce představuje sociální rozlišení prostřednictvím jazykových prostředků (vlastně funkční styly), **funkce poetická/estetická funkce** (J. Mukařovský) je formulována jako zaměření **na znak**, zatímco v komunikativní funkci se uplatňuje zaměření **na předmět (obsah) sdělení**. Estetická funkce znamená popření funkcí praktických.

Dnes ve stylistikách rozrůzněnost funkcí – sdělná a estetická; podrobněji – odborně sdělná; operativní, správní atd.

- **Spisovný jazyk a funkční styly**

a) **B. Havránek**

S funkčním rozlišením spisovného jazyka a jeho systematizací se poprvé setkáváme ve studii „**Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura**“ (1932) B. Havránka.

Havránek rozlišuje funkci **komunikativní (obcovací)**, které odpovídá jazyk nespisovný (lidový), tedy jazyk každodenního sdělování; v rámci spisovného jazyka pak rozlišuje oblast odborného vyjadřování praktického i vědeckého, v rámci spisovné formy je i jazyk hovorový (konverzační). Ve výčtu je zahrnut i jazyk básnický. Z toho vyplývá, že Havránek rozlišuje na jedné straně *funkce sdělovací* (komunikativní, prakticky a teoreticky odbornou) a na druhé straně *estetickou funkci* spisovného jazyka, jimž také přiřazuje tzv. **funkční jazyky** (hovorový neboli konverzační, pracovní neboli věcný, vědecký a básnický; později bylo toto označení přeneseno na funkční styly), a to s vědomím toho, že nejde o rozřídění všech funkcí jazyka, ale těch, které jsou právě nejdůležitější pro **úkoly** spisovného jazyka.

Podle Havránka je zřejmé – na základě konfrontace funkčních jazyků a stylů –, že každý z nich **má vlastní jazykové prostředky a způsoby užívání**, a není možné povyšovat kterýkoliv funkční jazyk nebo styl nad ostatní. U Havránka byla pozornost věnována **intelektualizaci spisovného jazyka, což znamenalo především snahu po určitosti a přesnosti vyjádření**, ale jak sám Havránek připomíná, i nepřesnost a neurčitost může být funkčně oprávněná. Proto: „Hodnotiti lze jazykový projev jedině **podle jeho adekvátnosti k účelu, podle toho, zda vhodně plní daný úkol**. Nelze hodnotit izolovaná slova, oddělená od jejich funkčního využití“ (Havránek, 1932, s. 63, rovněž srovnej s. 61–63).

b) Estetická funkce a **J. Mukařovský**

Vztah mezi estetickou funkcí a funkcemi ostatními se snažil vystihnout J. Mukařovský, který navázal na koncepci básnického jazyka a poetické funkce u R. Jakobsona. Součástí Mukařovského koncepce estetické funkce je **pokus o vymezení postavení estetické funkce mezi funkcemi ostatními. Mukařovský vycházel z faktu, že všechny funkce jsou potenciálně všudypřítomné, že každý akt je doprovázen celým shlukem funkcí**. Vztah funkcí není tedy otázkou hierarchie.

Jeho rozčlenění funkcí je na funkce *bezprostřední* a *znakové*. K funkcím bezprostředním náleží funkce praktické a teoretické, mezi funkce znakové se řadí funkce symbolická a estetická. **Pro estetickou funkci není skutečnost objektem bezprostředním, ale zprostředkovaným. Estetická funkce je tedy protikladem praktické funkčnosti**. Při funkcích praktických je totiž v popředí objekt. **Znak estetický je sám konečným účelem a estetická funkce jej zbavuje praktické funkce**.

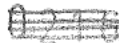
U Mukařovského souběh dvou funkcí uměleckého znaku, tj. funkci *autonomní* (estetická) a *komunikativní* (srovnej Kubínová, 2001). To znamená, že v některých případech platí, že třeba portrét, historický román je paralelně jednak znakem autonomním (estetickým), jednak sdělovacím, že současně nebo střídavě naplňuje jednu i druhou funkci.

Pokud jde o funkci estetickou v pracích Mukařovského, ale také poetickou funkci v pojetí Jakobsona, lze konstatovat, že oba se orientovali na otázku, **nikoliv po účelu, ale po způsobu fungování**. Všechny definice estetické a poetické funkce je výslovně vymezují jako „zaměření znaku k sobě samému“, „odhalují především cosi podstatného (...) z mechanismů, na jejichž základě dílo účinkuje“ (tamtéž, s. 90).

Význam/přínos:

- v požadavku i realizaci synchronního popisu jaz. jako dynamického systému („pružná stabilita“, O potenciálnosti jevů jazykových, 1911), který překonal mechanické rozlišení diachronie a synchronie a mechanický popis jazyka;
- ve výkladu jazykových jednotek jako jednotek funkčních;
- ve vypracování metod funkčně-strukturální lingvistiky, jež pražská škola rozpracovala zprvu pro oblast fonologie, posléze i morfologie, lexikologie, syntaxe a textové lingvistiky;
- v důrazu na společenské funkce jazyka.

2-2-46/1.

Travaux du Cercle Linguistique de Prague

1.

MÉLANGES LINGUISTIQUES

DÉDIÉS
AU
PREMIER CONGRÈS
DES PHILOGUES
SLAVES

č. inv. 216.

PRAGUE

JEDNOTA ČESKOSLOVENSKÝCH MATEMATIKŮ A FYSIKŮ

1929

PRAŽSKÝ LINGUISTICKÝ KROUŽEK, Praha:

**Metodické problémy
plynouce z pojetí jazyka jako systému
a význam tohoto pojetí pro jazyky slovanské**
(synchronická metoda a její poměr k metodě diachronické,
srovnávání strukturální proti srovnávání genetickému, nahodilost
či zákonitá souvislost vývojových jevů jazykových).

a) Pojetí jazyka jako funkčního systému.

Jazyk jako výsledek lidské činnosti sdílí se s ní o záměrnost. Ať analyzujeme řeč jako výraz nebo jako sdělení, úmysl mluvčího jest vysvětlení, které je nejvíce nasnadě a je nejpřirozenější. Proto jest při lingvistické analýze dbáti stanoviska funkčního. S funkčního stanoviska je jazyk systémem účelných výrazových prostředků. Zřetelnému jazykovému jevu nelze porozumět bez ohledu na systém, k němuž náleží. Ani lingvistika slovanská se nemůže vyhýbatí tomuto aktuálnímu komplexu problémů.

b) Úkoly synchronické metody; její poměr k metodě diachronické.

Podstatu a povahu jazykového systému lze nejlépe poznati synchronickým rozбором jazyků dnešních, které jediné poskytují úplný materiál a které lze přímo prožívat. Neaktuálnější a také nezanedbávanější úkolem slovanské lingvistiky je tudíž vypracování lingvistické charakteristiky dnešních jazyků slovanských. Bez takového postupu není hlubší studium jazyků slovanských vůbec možné.

Pojetí jazyka jako funkčního systému jest třeba dbáti i při studiu minulých stadií, ať jde o jejich rekonstrukci nebo o zjišťování vývoje. Nelze klásti nepřekonatelné hrázce mezi metodu synchronickou a diachronickou tak, jako to činí škola zenevská. Mají-li býti v synchronické lingvistice hodnoceny prvky jazykového systému s hlediska jejich funkcí, nemůžeme ani změny v ja-

zyce posuzovati bez ohledu na systém, který je těmto změnám podroben. Nelogické by bylo předpokládati, že změny jazykové jsou jen rušivými zásahy bez účelu, heterogenními s hlediska systému. Změny jazykové mají zhusta zření na systém, na jeho stabilizaci, rekonstrukci atd. Diachronické badání tedy nejenom že nevylučuje pojmy systému a funkce, nýbrž naopak bez ohledu na tyto pojmy je neúplné.

S druhé strany nemůže ani synchronický popis naprosto vyloučiti pojem *evoluce*, nebo i v úseku synchronicky pojatém existuje vědomí stadia mizejícího, přítomného a nastávajícího; stylistické prvky, prožívané jako archaismy, dále rozlišování tvarů produktivních a neproduktivních jsou doklady jevů diachronických, jež nelze odkliditi z lingvistiky synchronické.

c) Nové možnosti užití srovnávací metody.

Až doposud srovnávací zkoumání slovanských jazyků se omezovalo jenom na problémy genetické, především na shrnování společných prvků. Metody srovnávací musí však býti využito širě; je to metoda povolána k tomu, aby odhalovala *strukturální zákonitost jazykových systémů a jejich vývoje*. Vděčným materiálem pro srovnávání takového typu jsou nejen jazyky nepřibuzné nebo přibuzné jen vzdálené, svou strukturou co nejvíce rozdílné, nýbrž také jazyky jedné rodiny, na př. jazyky slovanské, které jeví v svém historickém vývoji ostré rozdíly na pozadí podstatných a četných shod.

Důsledky strukturálního srovnání jazyků příbuzných.

Srovnávací zkoumání vývoje slovanských jazyků krok za krokem ruší představu o nahodilém a episodickém rázu konvergentního a divergentního vývoje, který se vyskytl v dějinách těchto jazyků. Odhaluje zákonitou spojitost mezi jednotlivými fakty konvergentními a divergentními. Vývoji slovanských jazyků by se takovými zkoumáním dostalo jeho typologie, to jest shrnutí řady změn vzájemně souvisících v jeden celek.

Poskytující s jedné strany cenný materiál pro všeobecný jazykozpyt, s druhé strany obohacující dějiny jednotlivých jazyků slovanských, definitivně odklizi neplodnou a fiktivní metodu dějin islovaných jevů, odhaluje základní tendence vývoje jednoho nebo druhého jazyka a umožňuje vydatněji užívati principu relativní chronologie, jenž jest spolehlivější než nepřímé chronologické údaje čerpané z památek.

Oblastní skupiny.

Odhalování tendencí ve vývoji jednotlivých slovanských jazyků v různých dobách a konfrontace těchto tendencí s tendencemi ve vývoji jazyků sousedních, slovanských i neslovanských

